BOSHLANG'ICH SINF DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH VA ULARNING SAMARADORLIGI

Ismailova Nozima Umaraliyevna
Toshkent Kimyo xalqaro Universiteti Namangan filiali o'qituvchisi Phd
v.b.dotsent **Begmirzayeva Mashrabxon Shokirjon qizi**
Toshkent Kimyo xalqaro Unversiteti Namangan filiali talabasi
Email: azamjonovamalika17@gmail.com

Annotatsiya : Maqolada boshlang'ich sinf darslarida interfaol metodlardan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilinadi. "Aqliy hujum", "klaster", Venn diagrammasi, "galereya", guruhli va juftlikdagi ish, munozara, rolli hamda ta'limiy o'yinlarning o'quvchilarning bilish faolligi, mustaqil va tanqidiy fikrlashi, muloqot hamda hamkorlik ko'nikmalariga daxldor jihatlari yoritiladi. Interfaol metodlarning natijadorligi ularning soni yoki tashqi qiziqarliligi bilan emas, dars maqsadi, topshiriq mazmuni, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlariga mosligi bilan bog'liq holda ko'rib chiqiladi. Pedagogning faoliyatni rejalashtirishi, topshiriqlarni aniq tashkil etishi, o'quvchilar fikrini tinglashi va zarur holatda yo'naltiruvchi yordam ko'rsatishi interfaol darsning muhim shartlari sifatida baholanadi.

Kalit so'zlar: interfaol metodlar, boshlang'ich ta'lim, bilish faolligi, tanqidiy fikrlash, mustaqil fikrlash, hamkorlik, muloqot, pedagogik texnologiya, ta'lim samaradorligi.

Аннотация: В статье анализируются педагогические возможности использования интерактивных методов на уроках в начальных классах. Раскрываются аспекты применения таких методов, как «мозговой штурм», «кластер», диаграмма Венна, «галерея», групповая и парная работа, дискуссия, ролевые и образовательные игры, в развитии познавательной активности учащихся, их самостоятельного и критического мышления, коммуникативных и навыков сотрудничества. Эффективность интерактивных методов рассматривается не с точки зрения их количества или внешней привлекательности, а в зависимости от их соответствия целям урока, содержанию заданий, возрастным и индивидуальным особенностям учащихся. Планирование педагогом учебной деятельности, четкая организация заданий, внимательное отношение к мнению учащихся и оказание необходимой направляющей помощи рассматриваются как важные условия эффективного проведения интерактивного урока.

Ключевые слова: интерактивные методы, начальное образование, познавательная активность, критическое мышление, самостоятельное мышление, сотрудничество, коммуникация, педагогическая технология, эффективность обучения.

Abstract: The article analyzes the pedagogical potential of using interactive methods in primary school lessons. It examines the contribution of such methods as "brainstorming," "clustering," the Venn diagram, "gallery walk," group and pair work, discussion, role-playing, and educational games to students' cognitive engagement, independent and critical thinking, communication, and collaboration skills. The effectiveness of interactive methods is considered not in terms of their quantity or external attractiveness, but in relation to their alignment with the lesson objectives, the content of the tasks, and the age and individual characteristics of the students. The teacher's ability to plan activities, organize tasks clearly, listen to students' ideas, and provide appropriate guidance when necessary is regarded as an essential condition for conducting an effective interactive lesson.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Keywords: interactive methods, primary education, cognitive engagement, critical thinking, independent thinking, collaboration, communication, pedagogical technology, educational effectiveness.

Kirish

Boshlang'ich ta'lim bolaning keyingi o'quv faoliyatiga ta'sir etuvchi asosiy bilim, ko'nikma va munosabatlar shakllanadigan bosqichdir. Bu davrda o'quvchining darsga qiziqishi, topshiriqni bajarishga munosabati, savol berishi, fikrini ifodalashi va mustaqil harakat qilishga intilishi asta-sekin tarkib topadi. Shu sababli boshlang'ich sinfdagi dars faqat bilimni yetkazish bilan chegaralanmasdan, bolaning bilish faoliyatini tashkil etishga ham xizmat qilishi kerak.

An'anaviy tushuntirishga asoslangan mashg'ulotlarda o'qituvchi axborotning asosiy manbai sifatida qatnashadi, o'quvchi esa ko'proq tinglash, eslab qolish va qayta ifodalash vazifasini bajaradi. Bunday tartib muayyan vaziyatlarda zarur bo'lishi mumkin, biroq undan doimiy foydalanish bolaning savol berishi, muammoni mustaqil hal qilishi yoki o'z qarashini asoslash imkoniyatini toraytiradi. Interfaol metodlar esa darsga muloqot, hamkorlik, muhokama, taqqoslash va izlanish elementlarini olib kiradi. Muallifning dastlabki matnida ham interfaol faoliyat o'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantirishi asosiy g'oyalardan biri sifatida berilgan.

Interfaol ta'limning mohiyatini faqat o'quvchining ko'p gapirishi yoki ko'p harakat qilishi bilan izohlash yetarli emas. D.Ro'ziyeva interfaol faoliyatni o'quvchilarning kichik guruh va jamoada ishlashi, shaxsiy qarashlarini erkin bayon qilishi, ularni dalillar bilan asoslash, tengdoshlarini tinglash va taklif etilgan variantlar orasidan maqbul yechimni tanlash bilan bog'laydi. Bunday faoliyatda o'quvchi faqat topshiriq bajaruvchi emas, balki qaror qabul qiluvchi, fikr almashuvchi va umumiy natijaga hissa qo'shuvchi ishtirokchiga aylanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlari ko'rgazmalilik, harakat, obraz, o'yin va qisqa muddatli faoliyat turlariga ehtiyojning yuqoriligi bilan ajralib turadi. Shu sababli interfaol metodlarni tanlashda bolaning yoshiga mos topshiriq tuzilishi, vazifaning tushunarliligi va faoliyatning bosqichma-bosqich tashkil etilishi alohida hisobga olinadi. Muallif matnida o'yin elementlari, loyiha ishlari va munozaralardan foydalanish boshlang'ich sinf o'quvchilarini dars jarayoniga faolroq jalb etishi mumkinligi qayd etilgan. Boshlangich_sinf_darslarida_int…

Maqolaning maqsadi boshlang'ich sinf darslarida interfaol metodlardan foydalanishning pedagogik imkoniyatlarini tahlil qilish, ularning o'quv faoliyatini tashkil etishdagi o'rnini ochib berish hamda samarali qo'llash uchun zarur metodik shartlarni aniqlashtirishdan iborat.

Asosiy qism

Interfaol metodlarning boshlang'ich ta'limdagi o'rni, avvalo, o'quvchini o'rganilayotgan mazmun bilan faol ishlashga jalb etishida namoyon bo'ladi. C. Bonwell faol ta'limni oddiy tinglashdan farqlab, unda o'quvchi o'qishi, yozishi, muhokama qilishi, muammoni hal etishi, tahlil va baholashga kirishishi zarurligini ko'rsatadi. Ushbu qarash asosan oliy ta'lim kontekstida ishlab chiqilgan bo'lsa-da, uning faol bilish haqidagi umumiy g'oyasi boshlang'ich sinf metodikasini tushuntirishda ham nazariy ahamiyatga ega.

Boshlang'ich ta'limda "aqliy hujum" o'quvchilarni muayyan savol yuzasidan bir nechta fikr va yechim taklif qilishga jalb etadi. Bu jarayonda dastlab barcha g'oyalar tinglanadi, keyin ular qiyoslanadi va tahlil qilinadi. Metodning pedagogik qiymati tezkor javob olishda emas, bolaning mavjud bilimlarini

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

faollashtirish, muammoni turli tomondan ko‘rish va o‘z taxminini aytishga imkon berishidadir. D.Ro‘ziyeva “aqliy hujum”ni mustaqil va keng fikrlash, turli g‘oyalarni ilgari surish hamda muqobil yechimlarni izlash bilan bog‘laydi.

Muallif matnida “klaster” o‘quvchilarning mavzu bo‘yicha bilimlarini tizimlashtirishga xizmat qilishi qayd etilgan. Bu usul tushunchalar o‘rtasidagi ichki aloqalarni ko‘rsatish, asosiy va ikkilamchi belgilarni ajratish, fikrlarni ma’lum tartibda joylashtirish imkonini beradi. Boshlangich_sinf_darslarida_int… Boshlang‘ich sinf o‘quvchisi uchun bunday tasviriy tuzilma murakkab matnli izohdan ko‘ra tushunarliroq bo‘lishi mumkin, ayniqsa mavzu yangi tushunchalarni o‘zaro bog‘lashni talab qilsa.

Venn diagrammasi qiyoslashga asoslangan topshiriqlar uchun qulay vositadir. O‘quvchilar ikki tushuncha, predmet yoki hodisaning umumiy va farqli belgilarini ajratadi. Bu oddiy eslab qolishdan ko‘ra murakkabroq fikriy amalni talab qiladi, chunki bola belgilarni topishi, guruhlashi va o‘zaro solishtirishi kerak.

“Galereya” usuli o‘quvchilarga faqat o‘z ishini bajarish emas, sinfdoshlarining natijalarini ko‘rib chiqish va ularga munosabat bildirish imkonini beradi. Guruhlar tayyorlagan materiallarning namoyish qilinishi boshqa yechimlarni ko‘rish, o‘z ishini qiyoslash va ayrim xulosalarni qayta ko‘rib chiqishga sharoit yaratadi.

Guruhli ish interfaol darsning eng ko‘p qo‘llanadigan shakllaridan biridir. Biroq bir necha o‘quvchini bir stol atrofida joylashtirishning o‘zi hamkorlikni ta’minlamaydi. Topshiriq umumiy maqsadga ega bo‘lishi, har bir ishtirokchining vazifasi tushunarli belgilanishi va yakuniy natijaga shaxsiy hissa qo‘shish imkoniyati yaratilishi kerak. C.Fernandez-Espinola kooperativ faoliyat tarkibida ijobiy o‘zaro bog‘liqlik, individual mas’uliyat, bevosita hamkorlik, kichik guruhda ishlash ko‘nikmalari va guruh faoliyatini tahlil qilishni muhim komponentlar sifatida ko‘rsatadi. Tadqiqot jismoniy tarbiya kontekstida olib borilganligi sababli uning natijalarini boshlang‘ich ta’limning barcha fanlariga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirish mumkin emas, lekin hamkorlikni tashkil etish mexanizmlarini izohlashda foydalidir.

Juftlikda ishlash ham guruhli faoliyatga yaqin, ammo uning imkoniyati boshqacha namoyon bo‘ladi. O‘quvchi savolga darhol sinf oldida javob bermasdan, avval sherigi bilan fikr almashishi mumkin. Bu jarayon javobni shakllantirish, fikrni tekshirish va keyin umumiy muhokamaga olib chiqish uchun vaqt beradi. Ayniqsa, katta guruh oldida javob berishga tortinadigan bolalar uchun juftlikdagi faoliyat qulayroq bo‘lishi mumkin.

Munozara boshlang‘ich sinfda kattalar auditoriyasidagi bahs shaklida emas, bolaning yoshiga mos qisqa savol, tanlov yoki fikrlar qiyosi ko‘rinishida tashkil etilishi maqsadga muvofiq. D.Ro‘ziyeva bahs-munozarani o‘rganilayotgan masala yuzasidan erkin va asoslangan fikr bildirish qobiliyatini shakllantiruvchi metod sifatida tavsiflaydi. O’qituvchi muhokamani faqat “to‘g‘ri javob”ni topishga qaratmay, o‘quvchidan nima sababdan aynan shu fikrni tanlaganini tushuntirishni ham so‘rashi mumkin.

Rolli va ta’limiy o‘yinlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun tabiiy faoliyat shakliga yaqinligi bilan ajralib turadi. O‘yin davomida bola ma’lum rolni bajaradi, vaziyatga mos qaror qabul qiladi, suhbatga kirishadi yoki o‘rgangan bilimini amaliy holatda sinab ko‘radi. O‘qish darsida asar qahramoni nomidan fikr bildirish, ona tili darsida muloqot vaziyatini yaratish, tabiiy fanlarda hodisani modellashtirish bunga misol bo‘la oladi.

O‘yin usulidan foydalanishda didaktik maqsad aniq saqlanishi kerak. Dars faqat qiziqarli mashg‘ulotga aylanib qolsa, o‘quv vazifasi ikkinchi o‘ringa tushishi mumkin. N.Azizxo‘jayeva

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

pedagogik texnologiyalar doirasida o'yinli faoliyat, muammoli o'qitish va tanqidiy fikrlashni rivojlantiruvchi metodlarni alohida yo'nalish sifatida ko'rib chiqadi. Bu esa interfaol usullarni ko'ngilochar vosita emas, aniq didaktik vazifaga ega pedagogik texnologiya sifatida baholash zarurligini ko'rsatadi.

Muammoli topshiriq o'quvchini tayyor javobni takrorlashdan ko'ra, yechim izlashga undaydi. Bola vaziyatni tahlil qiladi, mavjud bilimlaridan foydalanadi, bir nechta variantni solishtiradi va o'z qarorini tushuntiradi. Bunday faoliyat mustaqil fikrlash bilan birga bilimning amaliy ahamiyatini anglashga ham yordam beradi. N.Azizxo'jayeva bilish faolligini motivatsion, intellektual va emotsional-irodaviy tarkiblar birligi bilan bog'laydi; o'quv faoliyatini faollashtirish esa mazmun, metod va vositalarni shunday tashkil etishni talab qiladiki, bunda qiziqish, ijodkorlik va mustaqillik yuzaga chiqishi mumkin.

Interfaol metodlarning ijtimoiy tomoni ham e'tibordan chetda qolmasligi kerak. Guruhda ishlash, sherigini tinglash, o'z fikrini tushuntirish va umumiy qarorga kelish jarayonida bola faqat fan mazmunini o'zlashtirmaydi. U muloqot qilish, navbat kutish, fikrlar farqini qabul qilish, yordam so'rash va yordam berishni ham mashq qiladi. Muallifning dastlabki matnida o'zaro hurmat, hamkorlik va empatiya interfaol faoliyatning ijtimoiy imkoniyatlari sifatida qayd etilgan.

Interfaol darsda o'qituvchining vazifasi kamaymaydi. Aksincha, faoliyatni oldindan puxta loyihalash zarurati kuchayadi. Metodning darsning qaysi bosqichida qo'llanishi, qancha vaqt ajratilishi, guruhlar qanday tuzilishi, natija qanday muhokama qilinishi oldindan o'ylab chiqiladi. Muallif ham metodni o'quvchilarning yoshi, psixologik xususiyatlari va mavzuning murakkabligiga mos tanlash zarurligiga e'tibor qaratgan.

O'quvchiga mustaqillik berish pedagogning butunlay chetga chiqishini anglatmaydi. D.Hauk tomonidan o'tkazilgan tizimli tahlilda o'quvchiga tanlov va nazorat imkoniyatini berish motivatsiya bilan bog'liq ijobiy natijalarni qo'llab-quvvatlashi mumkinligi ko'rsatiladi, biroq bunday faoliyat yo'naltirish, qayta aloqa va moslashtirilgan pedagogik yordam bilan birga olib borilishi kerak

Metodlarni bir dars doirasida uyg'unlashtirish ham pedagogik maqsaddan kelib chiqishi lozim. Masalan, yangi mavzu oldidan "aqliy hujum" orqali mavjud tasavvurlar aniqlanishi, keyingi bosqichda "klaster" orqali tushunchalar tartibga solinishi, Venn diagrammasida belgilar qiyoslanishi, guruhli topshiriqda olingan bilim amalda qo'llanishi mumkin. Bunday ketma-ketlik metodlar sonini ko'paytirish uchun emas, bilish faoliyatining bir bosqichdan ikkinchi bosqichga o'tishini tashkil etish uchun xizmat qiladi.

Interfaol metodlarning samaradorligini faqat "dars qiziqarli o'tdi" degan taassurot bilan baholab bo'lmaydi. O'quvchi nimani tushundi, qanday fikriy amal bajardi, qaysi yechimni tanladi, o'z qarorini qay darajada tushuntira oldi, guruhdagi vazifaga qanday hissa qo'shdi bular ancha mazmunli ko'rsatkichlardir. Interfaollik tashqi faollik emas, bilim ustida faol ishlash bilan bog'langanida didaktik ahamiyat kasb etadi.

Metod tanlashda individual farqlar ham hisobga olinadi. Ayrim bolalar og'zaki muhokamada erkinroq qatnashadi, boshqalari chizma, jadval yoki yozma topshiriqda o'z imkoniyatini yaxshiroq namoyon qiladi. Bir o'quvchi guruhda faol bo'lsa, boshqa bola juftlikda o'zini qulayroq his qilishi mumkin. Shu sababli bir usulni doimiy takrorlash o'rniga turli faoliyat shakllarini dars maqsadi va sinf tarkibiga qarab almashtirish ma'qul.

Interfaol metodlarning amaliy qo'llanishi o'qituvchidan metod nomlarini bilishdan ko'ra kengroq tayyorgarlikni talab qiladi. Pedagog topshiriqni loyihalashi, savolni to'g'ri qo'yishi, faoliyatni kuzatishi,

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

bolaga tayyor yechim bermasdan yo'naltirishi va yakunda natijani tahlil qildira olishi kerak. Shu jihatdan interfaol ta'lim pedagogik mahorat bilan uzviy bog'liq.

Xulosa

Boshlang'ich sinf darslarida interfaol metodlardan foydalanish o'quv faoliyatini tinglash va takrorlash bilan chegaralamasdan, fikrlash, muhokama, qiyoslash, tanlash va hamkorlik asosida tashkil etish imkonini beradi. "Aqliy hujum", "klaster", Venn diagrammasi, "galereya", guruhli va juftlikdagi ish, munozara hamda rolli o'yinlarning har biri turli didaktik vazifani bajaradi. Ulardan birini ikkinchisidan mutlaq ustun deb baholash to'g'ri emas.

Metodning qiymati uning dars mazmuni va kutilayotgan natijaga mosligida namoyon bo'ladi. "Aqliy hujum" g'oyalarni yuzaga chiqarishga, "klaster" tushunchalarni tartibga solishga, Venn diagrammasi qiyoslashga, guruhli ish umumiy vazifani hamkorlikda bajarishga, munozara esa fikrni asoslashga xizmat qilishi mumkin. O'qituvchi aynan qanday bilish harakati zarurligini aniqlagandan keyin metod tanlasa, interfaol faoliyat maqsadli tus oladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchisining yosh va individual xususiyatlari metodni tashkil etishda doimiy mezon bo'lib qoladi. Vazifa tushunarli, vaqt jihatidan maqbul va bolaning tayyorgarlik darajasiga mos bo'lsa, o'quvchi faoliyatga osonroq kirishadi. Murakkab yoki noaniq topshiriq esa metod qanchalik qiziqarli bo'lishidan qat'i nazar, kutilgan natijani bermasligi mumkin.

Interfaol darsning natijadorligi ko'p jihatdan pedagogning ishni qanday tashkil etishiga bog'liq. Aniq maqsad, tushunarli topshiriq, o'quvchilar o'rtasida vazifalarning oqilona taqsimlanishi, zarur pedagogik yordam va bajarilgan faoliyatni yakuniy tahlil qilish bir-biri bilan bog'langan holda olib borilganda interfaol metodlarning didaktik imkoniyatlari to'liqroq namoyon bo'ladi.

Boshlang'ich ta'limda bunday metodlardan foydalanishning asosiy qiymati o'quvchini tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki bilim bilan ishlaydigan, savol beradigan, fikrini tushuntiradigan, boshqalarning qarashini tinglaydigan va yechim izlaydigan ishtirokchi sifatida rivojlantirish imkoniyatidadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abduqodirov A.A., Xaitov M.A. *Interfaol o'qitish metodlari.* – "Innovatsiya" nashriyoti, 2020.
2. Azizxo'jayeva N.N. *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat: o'quv qo'llanma.* – Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006. – 160 b.
3. Bonwell C.C., Eison J.A. *Active Learning: Creating Excitement in the Classroom.* – Washington, DC: ERIC Clearinghouse on Higher Education, George Washington University, 1991. – ERIC ED340272.
4. Fernández-Espínola C., Abad Robles M.T., Collado-Mateo D., Almagro B.J., Castillo Viera E., Giménez Fuentes-Guerra F.J. Effects of Cooperative-Learning Interventions on Physical Education Students' Intrinsic Motivation: A Systematic Review and Meta-Analysis // *International Journal of Environmental Research and Public Health.* – 2020. – Vol. 17. – Article 4451. – DOI: 10.3390/ijerph17124451.
5. G'ulomova L.G. *Interfaol metodlar orqali o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish.* – "Navro'z" nashriyoti, 2022.
6. Hauk D., Gröschner A. How effective is learner-controlled instruction under classroom conditions? A systematic review // *Learning and Motivation.* – 2022. – Vol. 80. – Article 101850. – DOI: 10.1016/j.lmot.2022.101850.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

7. Nishonaliev U.N. *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.* – "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2018.
8. Ochilov M.O. *Ta'lim texnologiyalari.* – "O'qituvchi" nashriyoti, 2019.
9. Ro'ziyeva D., Usmonboyeva M., Xoliqova Z. *Interfaol metodlar: mohiyati va qo'llanilishi: metodik qo'llanma.* – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU nashriyoti, 2013. – 108 b.
10. Yuldashev N.G. *Boshlang'ich ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar.* – "Adabiyot uchqunlari" nashriyoti, 2021.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.